

QLOBAL MALİYYƏ PROBLEMLƏRİ VƏ ONUN AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATINA TƏSİRİ

Əlixan Mehman oğlu Bədəlov

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Lənkəran Dövlət Universiteti

alixan.badalov@mail.ru

<https://doi.org/10.30546/SJSD.2025.5.1.005>

Xülasə: Məqalə müasir iqtisadi şəraitdə global maliyyə problemlərinin Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirindən bəhs edir. Məqalədə göstərilir ki, qloballaşma dünya iqtisadiyyatının bütün iqtisadi transformasiyalardan sıx asılılığına səbəb olmuşdur. Müasir dünya iqtisadi inkişafı asinxron qeyri-sabitliklə xarakterizə olunur ki, bu da bir qütblü dünyanın formalaşmasına gətirib çıxarır. Məhz buna görə də alternativ və global transformasiya proqramının hazırlanması və həyata keçirilməsi vəzifəsi aktuallıq kəsb edir. Bu kontekstdə məqalədə Azərbaycanın iqtisadi inkişaf strategiyasını daha sağlam və davamlı bir şəkildə hazırlamaq üçün global maliyyə problemləri araşdırılmışdır. Məqalədə global maliyyə problemlərinin Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirinin təhlili aparılmış, ölkə iqtisadiyyatının mövcud vəziyyəti, xarici maliyyə bazarlarında baş verən dəyişikliklərə qarşı həssaslığı öyrənilmişdir. Məqalədə araşdırılan məsələ Azərbaycanın iqtisadi sabitliyini qorumaq üçün lazım olan tədbirləri müəyyən etməyə, həmçinin global maliyyə problemlərinin təsirlərini daha yaxşı idarə etməyə kömək edir. Nəticə olaraq göstərilmişdir ki, maliyyə problemlərinin həlli düzgün planlaşdırma, büdcə idarəçiliyi və risklərin düzgün qiymətləndirilməsi kimi strateji yanaşmalar tələb edir. Həmçinin göstərilir ki, problemlərdən qorunmaq üçün iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, valyuta ehtiyatlarının artırılması, sosial və iqtisadi sabitliyin qorunması istiqamətində tədbirlər görülməli və global iqtisadiyyatdakı dəyişikliklərə adaptasiya imkanları genişləndirməlidir.

Açar sözlər: maliyyə problemləri, Azərbaycan iqtisadiyyatı, “maliyyə sistemi böhranı”, müflisləşmə, maliyyə panikası, dövlət borcu, inflyasiya, qiymət artımı, işsizlik, iqtisadi qeyri-sabitliklər, investisiya, kapital axını, COVID-19 pandemiyası, global resurs çatışmazlığı, iqlim dəyişikliyi

Giriş

Müasir iqtisadi şəraitdə dünyanın iqtisadi xəritəsində yeni dünya düzəninə konturları görünməyə başlayır [3]. Bu dünya iqtisadiyyatının qloballaşma ilə bağlı meyllərini daha da dərinləşdirir. Qloballaşma dünya iqtisadiyyatının bütün iqtisadi transformasiyalardan bağlılığına səbəb olmuşdur. O dövlətin cəmiyyətin həyatının təşkilatı kimi rolunu tənzimlədi. Ölkənin iqtisadi, hüquqi, mədəni, siyasi, hərbi, sosial məkanı global məkana daxil olduqda, onun müstəqilliyi məhdudlaşır. Eyni zamanda, müasir dünya iqtisadi inkişafı asinxron qeyri-sabitliklə xarakterizə olunur, eyni zamanda bir qütblü dünyanın formalaşmasına kömək edir. Məhz buna görə də alternativ və global olacaq transformasiya proqramının hazırlanması və həyata keçirilməsi vəzifəsi bu gün aktualdır. Müasir geosiyasi qeyri-sabitlik kontekstində dünya iqtisadiyyatının problemlərinin tədqiqat obyektinin konseptual modeli məsələsi həm qloballaşmanın əsas nailiyyətlərini, həm də onun yaratdığı problemlərin miqyasını qiymətləndirmək üçün kifayət qədər əsasdır [4].

Bu gün iqtisad elminin şərhində maliyyə sisteminin bütün əsas komponentlərinin fəaliyyətində pozğunluq olan “maliyyə sistemi böhranı” anlayışından istifadə olunur. Əsasən, tam müflisləşmə, maliyyə panikası, dərin inflyasiya və müharibə ilə ifadə olunur [1].

Global maliyyə sistemi böhran içindədir. Sistem köhnəlib, zəif işləyir və ədalət prinsipinə uyğun gəlmir. Beynəlxalq birliyin ən fundamental məqsədləri olan aclıq və yoxsulluqla mübarizə onilliklər boyu davam edən tərəqqidən sonra geriləyib [8]. Global maliyyə problemləri və onun

Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirinin araşdırılması Azərbaycan kimi global maliyyə bazarlarına və dünya iqtisadiyyatına bağlı olan ölkənin qarşılaşdığı biləcəyi maliyyə çətinliklərini və bu çətinliklərin ölkə iqtisadiyyatına necə təsir etdiyini daha yaxşı başa düşməyə imkan verir.

Global maliyyə problemlərinin Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirinin təhlili, ölkənin iqtisadiyyatının mövcud vəziyyətini, xarici maliyyə bazarlarında baş verən dəyişikliklərə qarşı həssaslığını və bu dəyişikliklərin təsirini araşdırmağa yönəlmiş bir prosesdir. Azərbaycanda iqtisadiyyatın əsasını təşkil edən sahələrdən biri neft və qaz sənayesi olduğu üçün, global maliyyə böhranları, iqtisadi qeyri-sabitliklər və beynəlxalq ticarət əlaqələrindəki dəyişikliklər, Azərbaycana ciddi təsir göstərə bilər. Bu mövzunun təhlili, Azərbaycanın iqtisadi sabitliyini qorumaq üçün lazım olan tədbirləri müəyyən etməyə, həmçinin global maliyyə problemlərinin təsirlərini daha yaxşı idarə etməyə kömək edir.

Global maliyyə problemlərinin öyrənilməsi Azərbaycanın iqtisadi inkişaf strategiyalarını daha sağlam və davamlı bir şəkildə hazırlamaq üçün vacibdir. Global maliyyə problemləri və onun Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirinin tədqiqi ölkənin iqtisadi sabitliyini və inkişafını qorumaq üçün vacibdir. Bu global iqtisadi mühitin Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirini dərin şəkildə araşdırmaq və bu təsirləri minimuma endirmək üçün təsirli iqtisadi və sosial siyasətin formalaşdırılmasına kömək edir. Nəticədə Azərbaycan iqtisadiyyatı global maliyyə böhranlarından daha az itki verməklə dayanıqlı bir struktur qura bilər.

İşin məqsədi. Müasir dövrdə Azərbaycan iqtisadiyyatı dünyada artan geosiyasi gərginlik və geoiqtisadi qeyri-sabitlik fonunda davamlı sosial-iqtisadi inkişafın və iqtisadi artımın təmin edilməsi məsələsi ilə bağlı maliyyə prioritetlərinə yeni müstəvidə yanaşmalıdır. Bu kontekstdə global maliyyə problemlərinin Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirinin çoxbaxışlı təhlilinin aparılması işin əsas məqsədini təşkil edir.

Təhlil

Maliyyə problemi borcların vaxtında ödənilmədiyi və ya əsas ehtiyacların ödənilə bilinməyən bir vəziyyətdir [9]. Maliyyə böhranı hər hansı maliyyə alətlərinin dəyərinin kəskin dəyişməsidir. XIX və XX əsrlərdə əksər maliyyə böhranları bank böhranları və nəticədə panikalarla əlaqələndirilirdi. Maliyyə problemləri və maliyyə gərginliyi terminləri adətən ağır və ya daha mürəkkəb maliyyə vəziyyətini təsvir etmək üçün istifadə olunur. Maliyyə çətinlikləri iş itkisi, tibbi ödənişlər, maliyyə planlamasının olmaması, pis xərcləmə vərdişləri və digər həyat hadisələri kimi müxtəlif vəziyyətlər və davranışlar nəticəsində yaranır. Maliyyə problemi bir fərdin, ailənin, şirkətin, dövlətin və ya bir ölkənin maliyyə vəsaitləri ilə bağlı yaşadığı çətinliklər, qeyri-sabitlik və ya çatışmazlıqlar nəzərdə tutulur. Bu problem əsasən gəlir və xərclər arasındakı uyğunsuzluqdan, borcların yüksəkliyindən və maliyyə resurslarının səmərəsiz istifadəsindən yaranır. Maliyyə problemi hər hansı bir tərəfin öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilməməsi və ya gələcək maliyyə ehtiyaclarını qarşılamaq üçün resurslarının çatmaması ilə bağlıdır.

Maliyyə problemləri müxtəlif formalarla meydana çıxır. Maliyyə problemləri formalarından biri kimi dövlətlərin maliyyə problemləri kompleks bir məsələdir. Belə ki, dövlətlərin maliyyə problemləri daxili deyil, həm də beynəlxalq iqtisadi şərtlərdən irəli gəlir. Dövlətlər yüksək dövlət borcu, inflyasiya, işsizlik və iqtisadi böhranlar kimi problemlərlə qarşılaşa bilər. Global maliyyə problemi isə dünyada bir çox ölkəni əhatə etməklə onların iqtisadiyyatlarına eyni anda təsir edən və onların maliyyə sabitliyini təhdid edən iri miqyaslı maliyyə çətinlikləri və qeyri-sabitlik vəziyyətlərini ifadə edir [2]. Global maliyyə problemi bir ölkənin, regionun deyil, bütün global iqtisadiyyatın mövcudluğunu təhlükə altına salır. Bu böyük bir təhdid olmaqla yanaşı dünyanın müxtəlif regionlarında iqtisadi çətinliklər və ticarət əlaqələrinin pozulması ilə bağlı mürəkkəb məsələləri əhatə edir.

Dünyanın maliyyə problemləri bir sıra mürəkkəb və qarşılıqlı əlaqəli məsələlərdən ibarətdir. Bu problemlər əsasən iqtisadi böhranlar, dövlət borcları, valyuta kursu dəyişkənlikləri, global ticarət müharibələri və sosial bərabərsizliklərlə bağlıdır. Bir çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr yüksək dövlət borcları ilə üzləşir. Bu borcların böyük hissəsi xarici kreditlərdən və uzunmüddətli maliyyə öhdəliklərindən irəli gəlir. Böyük borc yükü dövlətlərin iqtisadi inkişafını dəstək-

ləmək üçün lazım olan investisiyaları həyata keçirməsində çətinlik çəkməsinə səbəb olur. Həmçinin bu borcların ödənilməsi üçün ayrılan büdcə vəsaiti, sosial proqramların və digər inkişaf layihələrinin maliyyələşdirilməsini məhdudlaşdırır.

Dünyada baş verən inflyasiyalar ölkələrdə ciddi maliyyə problemləri yaradır. Əsasən əmtəə və xidmət qiymətlərinin artması ilə nəticələnən inflyasiya, istehlakçılara və şirkətlərə ziyan vurur. Digər tərəfdən deflyasiya da iqtisadi tənəzzülə səbəb ola bilər. Bu istehsalçıları və istehlakçıları sərt maliyyə vəziyyətinə salır. Dünyada valyuta kurslarının dəyişməsi ölkələrdə maliyyə sabitliyini təhdid edə bilər. Xüsusən bu amil xarici ticarət və borc ödəmələrini xarici valyutada ilə həyata keçirən ölkələr üçün təhlükəli hesab edilir.

Son illərdə dünya liderləri olan ABŞ və ÇXR arasındakı ticarət “müharibə”si kimi hadisələr nəticəsində qlobal ticarət əlaqələri pozulmuşdur. Bu cür “müharibə”lər tariflərin artırılmasına və ticarət məhdudiyyətlərinin qoyulmasına səbəb olur. Bu amillər dünya iqtisadiyyatını zəiflədir və qlobal tədarük zəncirlərində problemlər yaradır. Eyni zamanda bir çox ölkələr öz iqtisadi maraqlarını qorumaq üçün proteksionist siyasətlər tətbiq edirlər ki, bu da qlobal bazarların qeyri-sabit olmasına gətirib çıxarır. Dünyada sərvətlərin qeyri-bərabər paylanması sosial və iqtisadi bərabərsizlikləri dərinləşdirir. Yüksək gəlirli insanlar və şirkətlər daha çox sərvət yığa bilirlər, bu da daha az imkanlara sahib olan insanların vəziyyətini çətinləşdirir. Bərabərsizlik bir çox problemlər yaratmaqla yanaşı iqtisadi artımın davamlı olmasını da çətinləşdirir.

İqlim dəyişikliyi amili də dünya iqtisadiyyatına ciddi təsir göstərir. Kənd təsərrüfatı, balıqçılıq və s. kimi sahələr, təbii fəlakətlər və iqlim dəyişiklikləri nəticəsində ziyan çəkir. Bununla yanaşı ekologiyaya dəymiş ziyanın aradan qaldırılması və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi üçün böyük maliyyə vəsaitləri tələb olunur. Ölkələrin bu sahələrdə yeniliklər həyata keçirməsi üçün yüksək investisiyalara ehtiyac vardır.

Müasir dövrdə yeni texnologiyaların inkişafı ölkələrin iqtisadiyyatının əsas strukturlarını dəyişir. Avtomatlaşdırma, süni intellekt və digər innovativ sahələr iş yerlərinin azalmasına və işsizliyin artmasına səbəb olur. İnnovasiyaların tətbiqi yüksək maliyyələşdirmə, böyük kapital tələb edir ki, bu da inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün problem yaradır.

Qlobal maliyyə problemlərinin yaranmasında aşağıdakı bir neçə əsas amilləri qeyd edə bilərik:

- Qlobal iqtisadi böhranlar. Qlobal iqtisadi böhranlar maliyyə bazarlarında böyük şoklar yaradan və dünya iqtisadiyyatını ümumi olaraq tənəzzülə uğradan bir vəziyyətdir. 2008-ci ilin maliyyə böhranı ABŞ-da başlayaraq qlobal maliyyə sistemində yayılmışdır. Qlobal maliyyə-iqtisadi böhranın ilkin mərhələsi ABŞ-da ipoteka böhranı ilə başladı ki, onun ilk əlamətləri 2006-cı ildə ev satışlarının sayının azalması ilə özünü göstərdi və 2007-ci ilin yazında yüksək səviyyəli böhrana çevrildi. Eyni zamanda böyük bankların müflisləşməsi başladı [7]. Beləliklə, böhran bankların iflası, işsizliyin artması, ev qiymətlərinin düşməsi və bir çox ölkənin iqtisadiyyatının tənəzzülə uğraması ilə nəticələndi. Bu qlobal miqyasda böyük iqtisadi çətinliklərə və dövlət borcunun artmasına səbəb oldu.

- İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə borc böhranları. Bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələr xarici borclara görə ciddi maliyyə problemləri yaşayır və bu da dünya bazarlarında qeyri-sabitlik yaradır.

- İnflyasiya və valyuta sabitliyi. Qlobal maliyyə problemlərinə səbəb olan başqa bir amil də inflyasiya və valyuta dəyişkənliyidir. Valyuta kurslarında dalğalanmalar və yüksək inflyasiya dünya iqtisadiyyatına mənfi şəkildə təsir edə bilər. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin valyutalarının düşməsi idxal xərclərini artırır və xarici borcun ödənilməsini çətinləşdirir. Bu da ölkələrin maliyyə vəziyyətini çətinləşdirir. Qida və enerji qiymətlərinin artması alıcılıq qabiliyyətini azaldır və iqtisadiyyatda qeyri-sabitlik yaradır.

- Dövlət borcları və maliyyə sabitliyi. Bir çox ölkələr yüksək dövlət borcu ilə üzləşir. Bu dünya iqtisadiyyatı üçün ciddi bir təhdid yaradır. Dövlət borcunun artması hökumətlərin iqtisadi siyasətini sərt şəkildə məhdudlaşdırır və iqtisadi böhranlara səbəb ola bilər. Məsələn 2010-cu ildə Yunanistanın yüksək borcunun nəticəsində başlayan böhran digər Avropa İttifaqı ölkələrinə də təsir

etdi. Bu vəziyyət Avropa Mərkəzi Bankının və beynəlxalq təşkilatların global maliyyə bazarlarını dəstəkləmək üçün müdaxiləsini tələb etdi.

- Qlobal resurs çatışmazlığı və iqlim dəyişikliyi. Qlobal maliyyə problemlərinə səbəb olan digər bir amil təbii resursların qeyri-bərabər paylanması və ekoloji problemlərdir. İqlim dəyişikliyi və təbii fəlakətlər ölkə iqtisadiyyatını zəiflədir və dövlətlərə əlavə maliyyə yükü gətirir. Bu da dünya miqyasında maliyyə problemlərinin dərinləşməsinə səbəb olur.

- COVID-19 pandemiyası. 2020-ci ildə pandemiya dünya iqtisadiyyatını ciddi şəkildə zəiflətməklə ticarətə və investisiyalara mənfi təsir etdi. Virusun yer kürəsində yayılması bütün fəaliyyət sahələrinə, o cümlədən global iqtisadiyyata mənfi təsir göstərmişdi [10].

2020-ci ildə Rusiya və Səudiyyə Ərəbistanı arasında baş verən tənəzzül və neft qiymətləri "müharibə"si neft qiymətinin aşağı düşməsinə, turizmin, enerjinin çökməsinə və əvvəlki onilliklə müqayisədə istehlak aktivliyinin azalmasına səbəb oldu [5]. Qlobal iqtisadiyyatın koronavirusun yaratdığı iqtisadi tənəzzüldən çıxması və global tələbatın, xüsusilə Asiyada enerjiyə olan tələbatın artması 2021-ci ilin sonunda global enerji böhranına səbəb oldu.

Pandemiya istehsal və xidmət sektorlarında da çətinliklər yaratdı. Bütün bunlar global maliyyə problemlərinə yol açdı. 20 fevral 2020-ci ildə birjada çökmə başladı, iqtisadi aspektlərə baxmayaraq, tənəzzül 2019-cu ilin sonunda reallaşmağa başladı [6].

Aparılan təhlil zamanı aydın olur ki, büdcənin sosial yönümlüyü saxlanmış, xüsusilə, 2019-2020-ci illərdə pandemiya ilə əlaqədar xərclərin bu istiqamətdə artması müşahidə edilmişdir.

Qlobal maliyyə probleminin Azərbaycanın iqtisadiyyatına birbaşa və dolaylı yolla təsir göstərir. Qlobal maliyyə bazarlarında baş verən dəyişikliklər Azərbaycanın maliyyə vəziyyətinə, ticarət əlaqələrinə, valyuta bazarına və ümumi iqtisadi inkişafına mənfi şəkildə təsir edə bilər. Qlobal maliyyə problemləri Azərbaycan iqtisadiyyatına aşağıdakı kimi təsir göstərir:

- Xarici ticarət və ixracın azalması. Azərbaycan dünya bazarında baş verən iqtisadi böhranlar və ticarət "müharibə"ləri kimi global maliyyə problemlərinə çox həssasdır. Çünki ölkənin iqtisadiyyatının əsası neft və qaz ixracına dayanır. Neft və qaz qiymətlərinin dünya bazarında kəskin şəkildə düşməsi, Azərbaycanın əsas ixrac gəlirlərini azaldır və bununla da dövlət büdcəsi, xarici valyuta ehtiyatları və iqtisadi inkişaf təhdid altına girir. Belə ki, 2008-ci il maliyyə böhranı zamanı olduğu kimi, global maliyyə problemləri nəticəsində neft qiymətinin düşməsi, Azərbaycanın dövlət büdcəsinə böyük zərər vurmuş və iqtisadi inkişafı ləngitmişdi.

- İxracın azalması. Dünya ticarətindəki qeyri-sabitlik və iqtisadi böhranlar Azərbaycanın qeyri-neft ixracına mənfi şəkildə təsir edə bilər. Çünki dünya bazarlarında tələb azalır və məhsul qiymətləri düşür.

- Valyuta bazarı və manatın dəyəri. Qlobal maliyyə problemləri nəticəsində valyuta bazarlarında dalğalanmalar baş verə bilər. Azərbaycan manatı xarici ticarətin böyük hissəsini neft və qaz ixracından əldə etdiyi üçün, bu valyutanın dəyəri global bazarda baş verən dəyişikliklərdən asılıdır. Neft qiymətlərinin aşağı düşməsi və ya iqtisadi qeyri-sabitlik, manatın devalvasiyasına və valyuta ehtiyatlarının azalmasına səbəb ola bilər.

- Manatın devalvasiyası. 2015 və 2016-cı illərdəki devalvasiya prosesləri kimi global iqtisadi böhranlar və ya neft qiymətlərinin kəskin aşağı düşməsi, manatın qiymətinin azalmasına səbəb ola bilər. Bu da yerli istehlakçıların alıcılıq qabiliyyətini azaldır və iqtisadiyyatda inflyasiya təzyiqlərinə yol açar.

- İnvestisiya və kapital axını. Qlobal maliyyə problemləri xarici sərmayələrin axınına mənfi şəkildə təsir edə bilər. Əgər dünya iqtisadiyyatı çətin vəziyyətdədirsə, Azərbaycana xarici investisiyaların gəlməsi çətinləşə bilər. Bu, ölkənin iqtisadi inkişafını ləngidə və yeni layihələrin həyata keçirilməsini əngəlləyə bilər. İndiki halda dünya maliyyə bazarlarında baş verən böhranlar və qeyri-müəyyənliklər Azərbaycanın enerji sektoruna və qeyri-neft sektoruna investisiyaların azalmasına səbəb ola bilər. Bu infrastruktur layihələrinin və yeni biznes təşəbbüslərinin həyata keçirilməsini çətinləşdirə bilər.

- İnflyasiya və qiymət artımı. Qlobal maliyyə problemləri xüsusilə inflyasiya və ticarət "müharibə"ləri kimi amillər Azərbaycanda da qiymət artımına səbəb ola bilər. Yəni xarici ticarətin

azalması və məhsul qiymətlərinin dünya bazarlarında qalxması Azərbaycanın daxili bazarında inflyasiya yaradan amillərdir. Azərbaycanın xarici ticarətinin böyük bir hissəsinin enerji və ərzaq məhsulları ilə bağlı olduğunu nəzərə alsaq, qlobal iqtisadi böhranlar nəticəsində bu məhsulların qiymətinin artması ölkədə inflyasiya təzyiqlərini gücləndirə bilər. Digər tərəfdən manatın devalvasiyası yerli istehlakçıların alıcılıq qabiliyyətini azalda və sosial gərginlik yarada bilər.

- Bank sektoru və kreditlər. Qlobal maliyyə problemləri Azərbaycanın bank sektoruna da təsir göstərə bilər. Dünya bazarlarında baş verən qeyri-sabitlik və borc böhranları yerli bankların xarici kreditlərdən və maliyyə resurslarından istifadəsini çətinləşdirə bilər. Bu da kreditlərin verilməsini və iqtisadi fəaliyyəti məhdudlaşdırmağa bilər. Ölkədə bank böhranı riski Azərbaycandakı bankların xarici kreditlərə olan asılılığını artırır. Belə bir böhran zamanı xarici maliyyə təşkilatları və investorlar Azərbaycan banklarına verdikləri kreditləri çətinliklə geri alır və bu da yerli banklar üçün maliyyə çətinlikləri yarada bilər. Banklar xarici maliyyə resurslarını itirdikdə və borc almağa çətinlik çəkdikdə yerli müştərilərə verilən kreditlərin faizlərini artıraraq, öz resurslarını bərpa etməyə çalışa bilər. Bu da ölkədə maliyyə vəziyyətini gərginləşdirə bilər.

Nəticə

Maliyyə problemi iqtisadiyyatın müxtəlif səviyyələrində fərdi, şirkət və dövlət səviyyəsində resursların qeyri-kafi olması və ya yanlış idarə olunması nəticəsində yaranan vəziyyətdir. Bu problemlər həm daxili (gəlir və xərclərin balanssız olması), həm də xarici amillərlə (dövlət borcu, iqtisadi böhranlar) əlaqəli ola bilər. Maliyyə problemlərinin həlli düzgün planlaşdırma, büdcə idarəçiliyi və risklərin düzgün qiymətləndirilməsi kimi strateji yanaşmaları tələb edir.

Dünyanın maliyyə problemləri həm yerli, həm də qlobal səviyyədə iqtisadi çətinliklərə səbəb olur. Bu problemlərin həlli üçün ölkələr arasında beynəlxalq əməkdaşlıq əsasında daha davamlı iqtisadi siyasət və sosial proqramların gücləndirilməsi vacibdir. Gələcəkdə maliyyə problemlərinin həllinə daha effektiv strategiyalar hazırlanmalı, maliyyə sabitliyini qorumağa yönəlmiş addımlar atılması prioritet istiqamətlərdən hesab edilməlidir.

Qlobal maliyyə problemlərinin qarşısını almaq üçün beynəlxalq əməkdaşlıq, maliyyə idarəçiliyi və iqtisadi siyasətlər sahəsində qlobal səviyyədə koordinasiya tələb olunur.

Qlobal maliyyə problemləri Azərbaycanın iqtisadiyyatına çoxsaylı təsir göstərə bilər ki, bu təsirlər neft qiymətlərinin azalmasından, xarici ticarətin və investisiyaların azalmasına qədər geniş bir sahəni əhatə edir. Azərbaycan bu cür problemlərdən qorunmaq üçün iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, valyuta ehtiyatlarının artırılması, sosial və iqtisadi sabitliyin qorunması üçün tədbirlər görməli və qlobal iqtisadiyyatdakı dəyişikliklərə adaptasiya imkanlarını genişləndirməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

1. Афанасьев Е. В. и др. Мировые экономические проблемы в условиях финансового кризиса. Вестник РЭУ им. Г. В. Плеханова, 2017, № 6 (96).
2. Миркин Я.М., Комова А.В., Кудинова М.М., Жукова Т.В. Глобальные финансы: будущее, вызовы роста. ИМЭМО РАН. – М.: Изд-во «Лингва-Ф», 2019. – 192 с.
3. Миянов Р.А. БРИКС в современном мире: актуальные проблемы сотрудничества и перспективы стратегического партнерства // Экономика и управление: научно-практический журнал. – 2015. – № 3. – С. 27–33.
4. Финансовая жизнь 2019 г. № 1 Н.А.Чернышева «Глобальные проблемы развития мировой экономики в контексте современной геополитической нестабильности».
5. Yergin, Daniel (2020-04-07). "The Oil Collapse". Foreign Affairs: An American Quarterly Review. ISSN 0015-7120. Архивировано 1 июня 2020. Дата обращения: 15 апреля 2020.
6. Sean Williams. Stock Market Crash 2020: Everything You Need to Know (англ.). The Motley Fool (10 марта 2020). Дата обращения: 16 января 2022. Архивировано 23 июля 2020 года.
7. «В состоянии неплатёжеспособности и потери ликвидности оказываются крупнейшие банки (Citigroup, Merrill Lynch, UBS), инвестировавшие в пакет финансовых продуктов subprimes. Начало государственного интервенционизма по спасению банков

(Northern Rock, Bear Stearns)» // <http://www.ia-centr.ru/expert/5890/> Архивная копия от 5 марта 2016 на Wayback Machine

8. <https://news.un.org/ru/story/2023/06/1442277>

9. <http://www.ask.com/question/definition-of-financial-problem> .

10. <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/>.

GLOBAL FINANCIAL PROBLEMS AND THEIR IMPACT ON THE ECONOMY OF AZERBAIJAN

A.M.Badalov

Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor
Lankaran State University

Abstract: *The article discusses the impact of global financial problems on the Azerbaijani economy in modern economic conditions. The article shows that globalization has led to the close dependence of the world economy on all economic transformations. Modern world economic development is characterized by asynchronous instability, which leads to the formation of a unipolar world. That is why the task of developing and implementing an alternative and global transformation program is relevant. In this context, the article examines global financial problems in order to develop a more sound and sustainable economic development strategy for Azerbaijan. The article analyzes the impact of global financial problems on the Azerbaijani economy, studies the current state of the country's economy, and its sensitivity to changes in foreign financial markets. The issue examined in the article helps to determine the necessary measures to maintain Azerbaijan's economic stability, as well as better manage the effects of global financial problems. As a result, it is shown that solving financial problems requires strategic approaches such as proper planning, budget management, and proper risk assessment. It is also indicated that in order to protect against problems, measures should be taken to diversify the economy, increase foreign exchange reserves, maintain social and economic stability, and expand opportunities for adaptation to changes in the global economy.*

Keywords: *financial problems, Azerbaijani economy, “financial system crisis”, bankruptcy, financial panic, public debt, inflation, price increases, unemployment, economic instability, investment, capital flows, COVID-19 pandemic, global resource shortage, climate change*

ГЛОБАЛЬНЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ АЗЕРБАЙДЖАНА

А.М.Бадалов

доктор философии по экономике, доцент
Ленкоранский государственный университет

Резюме: *В статье говорится о влиянии глобальных финансовых проблем на экономику Азербайджана в современных экономических условиях. В статье показано, что глобализация привела к тому, что мировая экономика оказалась в тесной зависимости от всех экономических преобразований. Современное мировое экономическое развитие характеризуется асинхронной нестабильностью, что приводит к формированию однополярного мира. Вот почему задача подготовки и реализации альтернативной и глобальной программы трансформации является актуальной. В этом контексте в статье рассматриваются глобальные финансовые проблемы с целью подготовки стратегии экономического развития Азербайджана более здоровым и устойчивым образом. В статье проанализировано влияние глобальных финансовых проблем на экономику Азербайджана, изучено современное состояние экономики страны, ее чувствительность к изменениям на внешних финансовых рынках.*

Рассмотренный в статье вопрос помогает определить необходимые меры для защиты экономической стабильности Азербайджана, а также лучше управлять последствиями глобальных финансовых проблем. В результате было показано, что решение финансовых проблем требует стратегических подходов, таких как правильное планирование, управление бюджетом и правильная оценка рисков. Также показано, что для защиты от проблем следует принимать меры в направлении диверсификации экономики, увеличения валютных резервов, защиты социальной и экономической стабильности, расширения возможностей адаптации к изменениям в мировой экономике.

Ключевые слова: Финансовые проблемы, экономика Азербайджана, «кризис финансовой системы», банкротство, финансовая паника, государственный долг, инфляция, рост цен, безработица, экономическая нестабильность, инвестиции, отток капитала, пандемия COVID-19, глобальная нехватка ресурсов, изменение климата

Elmi redaktor: i.e.d., prof. V.Əyyubov

Çapa təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 12.04.2025

Çapa qəbul edilib: 18.04.2025